

KARAMANLI İKİ ÂŞIK: KENZÎ VE GUFRÂNÎ*

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU**

Karaman; Türk tarihinde sahip olduğu önemli yerini sadece siyasî olaylara ve onlarla bütünleşmiş olan devlet adamlarına değil, onlarla birlikte adını yücelten bilim ve sanat adamlarına da borçludur. Bugün, Karaman adı bazı burçlarda bir bayrak gibi dalgalanıyorsa, bunda yazarlarının, şairlerinin ve bilim adamlarının unutulmaz hizmetleri olmuştur. Böylesine gurur verici bir tabloyu çizerken sayacağımız adların çoğunun unutulup gitmiş olması ise, burçtaki Karaman bayrağının boynu bükük dalgalanmasına yol açmıştır. Biz, çoğumuzca bilinmeyen bu adları elbette birer vesile ile hatırlamak ve onlara lâyük oldukları değeri vermek zorundayız. Hafızaları zayıflayan milletlerinin geleceklerinin de pek parlak olmayacağı muhakkaktır.

Biz, bir edebiyat araştırmacısı olarak Karaman'ın âşıklarını, bir yerden sonra halk şairlerini ama halk ozanlarını değil, tanıtmayı arzu ettik. Sayıları fazla olan şairlerin arasında âşıkların az olması dikkatimizi çekti. Ancak bunların da hepsinin bir makalenin sınırlarına sığdırılması mümkün olamayacağı için, burada sadece daha çok tanınan ikisini, Kenzî ile Gufrânî'yi, bilinenleri yorumlayarak sunmaya çalışacağız.

Karamanlı âşıkların başlıcaları, bu toprakların yorulmaz kültür savaşçısı D. Ali Gülcan'ın da belirttiği gibi; Âşık Kerim,

* 17 Ocak 1997 tarihinde, Türk Dil Kurumu adına Karaman ilimizde verilen konferansın metnidir.

** S.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Kenzî, Gufrânî, Âşık Hüseyin, Âşık Hottuoğlu Ali ve başkalarıdır.¹ Adında “âşık” vasfı geçmesine rağmen Veli Hoca oğlu Beytî âşık değildir.²

Günümüzde genç âşıkların yetiştiği, bunlar arasında genç öğrencilerin de olduğu bilinmektedir. Bunları da gelecek yıllarda Âşık Kerim, Âşık Hüseyin ve Âşık Hottuoğlu Ali'yle birlikte tanıtmak istiyoruz.

ÂŞIK KENZÎ

Sayın Gülcan, özel bir araştırma yapmadan Kenzî'nin ölüm tarihini 1884 olarak vermektedir.³ Ya doğum tarihi, ya anası, babası? Ya köyü, kasabası? Bunların hiç birisini cevaplandıramıyoruz. Gülcan'ın sözünü ettiği kaynak olduğunu tahmin ettiğimiz *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*'nda Kenzî ile ilgili olarak şu kısa bilgi verilmektedir.

“Karamanlıdır. Yaşadığı devrin en iyi saz şairiydi. Elinde sazıyla memleket memleket dolaşır ve âşıklarla dâimi surette temas ederdi. Kısa boylu, nâzik bir adamdı. Sarıklı gezerdi. Karaman kaymakamı Serdaroğlu Abdullah Bey'in himâyesine mazhar olmuştu. Okur yazar değildi. Fakat kulaktan intikâl eden menkıbeleri, hikâyeleri söylemekte mâhirdi. Tahminen 1300 senesinde vefât eyledi. Şu şiirler kendisinindir.”⁴

¹ D.Ali Gülcan, *Geçmiş Yılların Karaman Büyükleri ve Şairleri*, Ankara 1989 ?, 196-211, D. Ali Gülcan, *Karaman'lı Halk Ozanlarından Gufrânî ve Kenzî*, ilâveli 2. Baskı (1. B. 1968), Karaman (1990).

² *Geçmiş Yüzyılların Karaman...*, 191-192.

³ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 83.

⁴ Sadettin Nüzhet [Ergun]-Mehmet Ferid [Uğur], *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*, Konya 1926, 97.

Bu bilgiler verildikten sonra, “... gösterir” ve “... olunca” redifli iki koşması, iki mısralık kavuştağı “... dokuna /... okuna” kafiyeli bir divanı, “... halâvette /... kasâvette” kafiyeli ve “... giden gelmez” redifli iki semaisi ile meslekler destanı yer almaktadır.⁵

Aşağıda Gufrânî bahsinde temas edeceğimiz üzere, Kenzî'nin kendisinden bahseden bir şiiri de olmadığı için âşığımızı bilinmeyenlerin arasından çekip çıkarmaya çalışacağız. Adı Kerim, belki de Kerem'dir.⁶ Konya ve çevresinde Kerem adı pek kullanılmamaktadır; Kerim adı ise bazan tek başına, bazan da Abdülkerim şeklinde kullanılmaktadır.

Sadettin Nüzhet [Ergun] ve Mehmed Ferid [Uğur]'in “okur yazar değildi” demesini inandırıcı bulmuyoruz. Nasıl bir eğitim gördü, hangi okula gitti; bunları da cevaplandıramıyoruz. Halkımıza kalırsa, onu da tıpkı Yunus Emre'de olduğu gibi “ümmî” göstereceğiz; ama şiirleri onun biraz okuduğunu gösteriyor.

On yaşlarında terzi çıraklığına verildiğine bakılırsa o yıllarda Karaman'da olmalıdır. Belki de doğduğundan beri Karaman'da idi. Terzi çıraklığı uzun sürmez ve bu işi bırakır. O, bu yaşlarda şiire merak sarmıştır.

Gufrânî'nin dört defa evlenmesine karşılık Kenzî hiç evlenmemiştir. Bir ara Şehrübanu adlı bir genç kızla nişanlanmışsa da kızın nişanı bozması üzerine feleğe küsmüştür. “Şehrübanum yandı canım” redifiyle söylediği şiiri elimizde değildir. Gülcan'a göre şu koşması Şehrübanu için söylenmiş olmalıdır.

⁵ age, 95-100.

⁶ age, 82.

Çevrilir başıma cihân dâr olur,
Efendimden bana hitâb olunca.
Bülbül gibi işim âh ü zâr olur,
Gül yüzünden ref'i nikâb olunca.

Vücudum şehrini odlara yakma,
Nüşhâ-i kübrâdır gönüle hor bakma,
Tanrı'nın binâsın kasd edib yıkma
Tâmir kabul etmez harâb olunca.

Sevdiğim aşkınla yanmış büryânım,
Semâlara çıktı âh ü efgânım,
Sefâmı kesb ettin kaşı kemânım,
Kenzî'nin ciğeri kebâb olunca.⁷

Bekâr olması, şiir söyleyip saz çalması onun civar köy ve kasabaları dolaşmasını da kolaylaştırmıştır. Gittiği yerlerdeki âşıklarla atışır, muamma tertip eder, başkalarının muammalarını çözerdi.

Gufrânî 1864'te doğduğuna, Kenzî de 1884'te vefat ettiğine göre bu iki hemşehri âşığın birbirlerini tanımaları gerekiyor. Öyle ya, Gufrânî 15 yaşında, yani 1880'lerde bade içtiğine göre, o yıllarda hayatta olan Kenzî'yle tanışmış, en azından onun meclislerinde bulunmuş olmalıdır. Oysa Gufrânî, Sadettin Nüzhet'e gönderdiği manzum hayat hikâyesinde eski âşıkları sayarken sadece iki ada yer veriyordu:

.....
Niyâzî, Şem'î varımış birkaç,
Onlar gitmiş, sözde var olduk şimdi.⁸

⁷ age, 92.

⁸ age, 90.

Gufrânî'nin, Kenzî'nin de atıştığı Şem'î'den söz etmesi ne kadar tabîî ise Kenzî'den söz etmemesi de o kadar düşündürücüdür. Acaba, diyor ve aralarında bir rekabetin olup olmadığını aklımıza getiriyoruz.⁹

Kenzî'nin bade içtiğine dair herhangi bir rivayet yoktur. Ancak, Şehrübanu'nun kendisini terketmesinden sonra bir kuzuyu kendisine alıştırdığı, onunla dolaştığı anlatılmaktadır. Hikâye kahramanlarının geyiklerle, ceylânlarla arkadaşlık ettiği bir dünyada Kenzî'nin bu dostluğunu yadırgamamak gerekir.

Yukarıda Kenzî'nin muammalar tertip ettiğini de söylemiştik. Elbette bu muammalar başka âşıklara karşı hazırlanıp geleneğe bağlı olarak kahvenin bir yerinde asılacaktı. Onun bize kadar gelebilen en ünlü atışması ve muamma tertip etmesi Konyalı Âşık Şem'î ile olanıdır. Kenzî'nin Konya'ya geldiği bir mevsimde, Sayın İbrahim Aczi Kendi ve ondan nakleden Sayın Gülcan'a göre, dönemin âşıklarına okul görevini yerine getiren Sulu Han'da karşılaşırlar. Kenzî'nin muamması ve Şem'î'nin ona verdiği cevap şöyledir:

Kenzî: Ol nedir ki muallaktır kâşânesi,
Temeli yok, üstâd kendi kurar anı.
Zenciri var, kemendi var, hem şânesi,
Sâkit durur, lâkin yakar nice canı.

⁹ Sayın Gülcan'ın, "... İhtiyarlık devrelerinde "Konya'da meşhur Âşık Şem'î ile bir muamma tartışmasında ihtiyar Kenzî genç Şem'î'ye yenilir." demektedir. 1783-1839 (veya 1834) yılları arasında yaşayan Şem'î nasıl olur da 1884'te vefat eden Kenzî'ye göre daha genç olur, anlamak mümkün değildir. Sayın Gülcan'ın bir yanılması olabilir. (*Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 85).

Şem'i: Sinek gibi hırs yoluna uçup girilmez,
ANKEBUT gibi temelsiz tuzak kurulmaz,
Künc-i vahdet bize mesken ezel kârı,
Emretmeyince bu aşk bir cevap verilmez.¹⁰

Cevabı “ankebut” yani “örümcek” olan bu muammanın kuruluşu nedense 12 hece üzerinedir. Cevabı da, üçüncü mısraın dışında hep 13 hecelidir. Aslında cevabın da muamma gibi 12 heceli olması gerekirdi.

Kenzî'nin muammayı astığını işiten Şem'î de aynı şekilde bir muamma asmıştı. Onun çözülmesi de Kenzî'ye düşüyordu. Şem'î'nin muamması, Kenzî'ninkine göre daha uzun olup üç haneden meydana gelmektedir.

Üç harflidir ağyârı çok,
Dostu azdır, hem yârı çok,
Âşık olan tanır onu
Nâdir gezer, efkârı çok.

İsmi vardır döner dilde,
Eserleri doğru yolda,
Yâri mechul, ayrı halde,
Bir şâhtır ki izmârı yok.

Sırrı açar, sırrı vermez,
Her saraya gelip girmez,
Şem'î söyler, akli ermez,
Dili durmaz, ikrârı yok.

¹⁰ İbrahim Aczi Kendi, *Konyalı Âşık Şem'î Konuşuyor*, Konya 1951, 85; *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 89-90.

Kenzî nedense bu muammayı çözemez; Şem'î'nin sekiz heceli ve semai tarzındaki muammasına Kenzî aşağıdaki şiirle cevap verir. Ancak bu şiirin de mısralarındaki hece sayısı sekiz olmayıp her ne hikmetse ondur.

Dinledim, süzdüm erenler sözün,
Hatıftan bir ses, bir şâh gibidir.
Bu mahsulüdür sağlam bir sözün,
Yabancı değil, dil agâh gibidir.

Üç harfli bir çok metin aradım,
Daldım ummâna zemin aradım,
Buna mahrem bir fâtih aradım,
Bulunmadı işim, eyvâh gibidir.

Kenzî der ki geçmişiz âlemden,
Bülbül anlar benim bu nâlemden,
Belki beyânın geçmiş hâlemden,
Dilhânem harâb tebâh gibidir.

Muammanın çözülmemesi üzerine söz sırası tekrar Şem'î'ye gelir ve o dört hanelik, fakat tam bir koşma yapısında olan şu cevabı verir:

Üç harfli AŞK sultânımız değil mi?
Ağyâr-ı aşk düşmânımız değil mi?
O bir şâhdır bulunmaz her gönülde
Bizim hoş bir cismânımız değil mi?

İsmi döner âşıkların dilinde,
Gezer dâim doğruluğun yolunda,
Yeri onun seher vakti gönülde,
Bizim her an canânımız değil mi?

Sırrı verir, nihân eyler ezelden,
Sünühât-ı Hudâ-yı lem-yezelden,
Verir safa dâim hoşluk güzelden,
Her nefhası gülüstânımız değil mi?

Şem'î söyler aklım hayran kârında,
Gönül müştâk gezer onun zârında,
Yârine yâr, gözümüz yok ağyârında,
Bu hal dilde elhânımız değil mi?¹¹

Eserinin Kenzî bahsinin sonuna eklediği iki muammayı Mustafa Ataman'ın bir yazısından aldığı söyleyen Sayın Gülcan, onun da bu muammaları *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*'n dan aldığı belirtir.¹² Gerçekten de Ataman'daki bu muamma¹³ anılan eserde vardır.¹⁴ Ancak bunlar, Kenzî'ye mal edilmiş olarak değil, "Bilmeceler" bahsinde yer almaktadır. Sayın Ataman'ın, "Şu iki muamma da manzumlardan birer örnektir."¹⁵ diyerek cevapları "ipek böceği" ve "yumurta" olan bilmecelere işaret etmesi sadece okuyuculara ek örnek verme arzusundan kaynaklanmaktadır; yoksa bu muammalar çok eskilerden beri bilinmektedir. Ancak, Sayın Gülcan'ın kaynak belirtmeden verdiği "kan ayaklı" muamması *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı* kitabında yer almaktadır¹⁶ ki bu muammayı Sayın Ataman da anılan yazısına alacaktır.¹⁷

¹¹ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 86-92. Şem'î ile ilgili ikinci kitapta bu konuya temas edilmemiştir. Feyzi Halıcı, *Âşık Şem'î/Hayatı ve Şiirleri*, Ankara 1982.

¹² *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 99.

¹³ Mustafa Ataman, "Karaman'lı Âşık Kenzî ve Muamma", *Türk Folklor Araştırmaları*, 16 (307), Şubat 1975, 7222.

¹⁴ *Konya Vilâyeti Halkıyyât...*, 232-233.

¹⁵ "Karamanlı Âşık Kenzî ve..." 7222.

¹⁶ *Konya Vilâyeti Halkıyyât...*,222.

¹⁷ "Karamanlı Âşık Kenzî ve..."7222.

Kenzî'nin elimizdeki şiirlerinin sayısı pek fazla değildir. Onu, bu şiirleriyle de değerlendirmek elbette mümkündür. Gufrânî'de de görmediğimiz usta-çırak münasebetini bunda da göremiyoruz. Âşık ne kadar yetenekli olursa olsun, mutlaka bir elinden tutana, yol göstericiye ihtiyacı olacaktır. Biz Kenzî'de de bu eksikliği hissediyoruz.

Sayın Gülcan'ın "Kenzî'nin Kalenderce Bir Destanı" dediği, ancak kalenderlikle hiç ilgisi olmayan başarılı bir destanı vardır.¹⁸ Âşıklarda, âdettir; onlar yaş destanı yazarlar, hayvanlar destanı yazarlar, şairnameler yazarlar, elifnameler yazarlar. Her âşığın bu tür destanları yazması şart değildir; ancak her âşık böyle bir şiiri olsun ister. Gufrânî'nin yaş destanı gibi Kenzî'nin de bir meslekler destanı vardır. Bu tür destanlarda âşık, sanki bütün mesleklere girip çıkmış da başaramamış gibi bir hava verir. Maksat, meslekleri ve onların başlıca özelliklerini saymaktır. Böylece bizler o dönemin mesleklerini de öğrenmiş oluyoruz. Bugünün gençlerine muhtesibi, gazzâzı, hakkâkı, çulhayı, mutafı, remmâli, cündiyi, koltukçuyu nasıl ahlatabiliriz? Acaba kaçımız bu meslek erbabının neler yaptığını biliyoruz? Bunlardan bazılarını hatırlayalım; bakalım mesleklerin özellikleri neler imiş.

.....

Yemenici olsam yemeniyi dikemem,
Gazzâz olsam ebrîşimi bükemem,
Kuyumcu olsam yan körüğü çekemem,
Demircilik dahi beter rezalet.

.....

¹⁸ Sayın Gülcan, "kalenderi", "destan" gibi terimleri hep yanlış kullanmaktadır. Biz, alıntılarımızda doğrularını kullanmak zorunda kaldık.

Hakkâk olsam kazıyamam yüzüğü,
Çulha olsam dönderemem neziği,
Kalaycı olsam çalkayamam büzüğü,
Kazancı olsam çekiç ağır ve zahmet.

.....

Remmâl olsam aklım ermez hesâba,
Cümdi olsam ayak basmam rikâba,
Cinci olsam kim bakacak kitaba,
Şeyh olsam hem idemem ibâdet.

.....

Koltuk ç'olsam bilmem esvap satmayı,
Avcı olsam bilmem tüfenk atmayı,
Kâtip olsam bilmem kalem tutmayı,
Öğreneydi Hak verirdi inâyet.

.....

Derviş olsam ben giyemem külâhı,
Yoldaş olsam ben kuşanmam kuşağı,
Kenzî kulun senden ister ilâhî,
Züğürtlükten tezce bula nedâmet.¹⁹

Hakkında pek fazla bilgimiz olmayan Kenzî ile ilgili olarak söyleyebileceklerimiz şimdilik bu kadardır. İleride yeniden ele almak ve küçük bir kitap hazırlamak en büyük arzumuzdur.

ÂŞIK GUFRÂNÎ

Âşıklarımızın hayatları hakkında bazı bilgileri mısralarının arasına sıkıştırılmış küçük bilgilerden yola çıkarak elde edebilmekteyiz. Katıldığı bir savaşın tarihi onun yüzyılını belirtirken yaşını söylemesi de tahminî doğum yılını verebilir. Günümüzün bazı

¹⁹ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 92-95.

âşıkları ise doğrudan bu tür bilgileri vermektedirler. Haklarında birer kitap yayımladığımız Kadırlılı Âşık Halil Karabulut (doğ. 1926) ile Sivaslı Âşık Kul Gazi (doğ. 1934) kendilerini aşağıdaki haneleriyle anlatmaktadırlar.

Der Halil vatanım Mehmetli köyü,
Acep ne âlemde hep emmi, dayı,
Şimdi bol akıyor Kesik'in suyu,
O yerde gözüme nur görünüyor.²⁰

*

Köyüm Tuzla güzel yurtta,
Bin dokuz yüz otuz dörtte,
Dert ayıdır, doğum martta,
Höllük oldu önüm, ardım.²¹

Gufrânî ise bu konuda daha şanslı bir âşığımızdır. Türk âşık edebiyatının en verimli sesi, pek çok âşığımızın gün ışığına çıkmasının başlıca övünç kaynağı olan Sadettin Nüzhet, Gufrânî'yi tanıma ve tanıma fırsatını elde eder. O yıllarda Sadettin Nüzhet ile Mehmed Ferid, *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı* adlı eserlerini hazırlamakla meşguller. Aynı dönemde Konya'da öğretmenlik yapmakta olan Namdar Rahmi (Karatay), Sadettin Nüzhet'e Gufrânî'den söz eder ve bir mektup yazarak hikâyesiyle bazı şiirlerini istemesini tavsiye eder. Nitekim mektup olumlu cevapla sonuçlanır ve Gufrânî istenilenleri gönderir. Aşağıdaki haneyi de içine alan şiir âşığımızın hayat hikâyesi gibidir.

Şairim on beş yaşımdan beri,
Tevellüdüm seksen, pîr olduk şimdi.

²⁰ Saim Sakaoğlu, *Senin Aşkınla/Kadırlılı Âşık Halil Karabulut, Konya 1987, 1.*

²¹ Saim Sakaoğlu, *Sarı Çiçek/Sivaslı Âşık Kul Gazi, Erzurum 1980, XI.*

Terâikte yoktur mensûbiyetim,
Kendi postumuzda er olduk şimdi.²²

İkinci mısradaki tarih 1280 olup doğum tarihi olan 1864'e işaret etmektedir. Şiir, âşığımızın yaşlılık döneminde yazılmış olmalıdır ki, "... pîr olduk şimdi." diyebilmektedir. Nitekim âşığımız yedinci hanede yaşının altmışa vardığını ifade etmektedir.

Gufrânî'nin hayatı ile ilgili diğer bilgileri de hanelere serpiştirilmiş olarak görebilmekteyiz. Babasını;

Ferhâd Mehmed'in oğluyum Ali

diye ifade ederken kendi adının da Ali olduğuna işaret etmektedir. Ancak, babası Ferhâd oğullarından Mehmed Ali, kendisi de Durmuş Ali'dir.²³ Annesinin adını şiirlerinde bulamadık; sayın Gülcan'ın ifadesine göre âşığımızın annesinin adı Fatma'dır.²⁴ Âşık edebiyatında pek az örneğini gördüğümüz "ana" konulu şiirlerin en güzellerinden birini yazan Gufrânî, 14 hanelik destanında nedense annesinin adını anmamıştır.

Be *Gufrânî*, ananı gel unutma,
Duâ eylemeden bir gece yatma,
Gözün aç anana, gaflete batma,
Hayır duâ eden anan değil mi?²⁵

²² *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 9; Mehmet Önder "Halk Ozanı Karaman'lı Gufrânî ve Bir 'Devriye'si", *III. Türk Halk Edebiyatı Semineri / 7-9 Mayıs 1987 Eskişehir*, Eskişehir 1989, 297. Gülcan'a göre Ergun, âşığımızı Konya'ya da davet etmiştir.

²³ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 6.

²⁴ *age*, 6.

²⁵ *age*, 53-54.

Ferhâd Mehmed Ağa, Başkışla köyündendir. Gufrânî, hayatını anlattığı şiirinde, hem köyünün adını, hem o yıllarda Karaman'da oturmakta olduğu mahallenin adını birlikte anmaktadır.

....
Kaza dahilinde Koçak Dedeli,
Başkışla'dan geldik, kurulduk şimdi.

Şiirlerini bir defterde toplayan Gufrânî, Birinci Dünya Savaşı yıllarında bunları Konya'da Meşrik-i İrfan Matbaası'nda bastırmaya başlar; ancak üç dört forması basılabilir. Bu formalardan kendisine ulaşanlara ilgi duyan Namdar Rahmi önce bir makale kaleme alır ve yayımlar. O, daha sonra da bir monografi hazırlasa da basılması gerçekleşemez. Sayın Gülcan bu eseri, 1947 yılındaki Millî Eğitim Bakanlığı yangınında kül olup gidenler arasında olduğu görüşündedir. Ancak bu konuda sayın Mehmet Önder aynı görüşte değildir. Ona göre böyle bir eser hazırlanmamış, dolayısıyla da yanmamıştır. Sayın Önder 1949'da, henüz hayatta olduğu yıllarda merhum Namdar Rahmi ile yaptığı görüşmelerde bu konuları da ele almış ve yıllar sonra Sayın Gülcan'ın görüşlerine açıklık getirmiştir. Bu konuda Namdar Rahmi'nin kendi hatırası Gülcan'dan yana olup bütünüyle EK-I de yer alacaktır.²⁶

Gufrânî hakkındaki ilk yazıları görmemiz mümkün olamadı. Namdar Rahmi'nin İstiklâl Savaşı yıllarında, Ankara'da yayımlanan *Anavatan* dergisinde Gufrânî ile ilgili yazılar kaleme aldığını kaydeden Gülcan, derginin Ankara'da Millî Kütüphane'deki ilk sayısında böyle bir yazıyı göremediğini söyler.²⁷ İlk sayısı, 2 Temmuz

²⁶ age, 8; "Halk Ozanı Karaman'lı...", 298; Namdar Rahmi Karatay, "Halk Sanat ve Edebiyatına Dair Düşünceler", *Konya*, 1 (1), Eylül 1936, 58.

²⁷ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 8.

1338/1922 tarihini taşıyan derginin ilk sayısı tesbit edilebilmiştir.²⁸ Hakkı Tarık Us Kütüphanesindeki (İstanbul) sayıların bir defa daha gözden geçirilmesi uygun olacaktır.

Gufrânî hakkında görülebilen ilk bilgiler, daha sonraki yıllarda yayımlanan, *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyâtı*'nda yer almaktadır:

“Karaman’ın Başkışla nahiyesinde doğmuş, bilâhare Karaman’da tavattun eylemiştir. Pederi Ferhâd Efendi’dir. Kendisinin ismi Ali, mahlâsı Gufrânî’dir. Ailesi kaza dahilinde Koçak Dedeler diye şöret bulmuşlardır. On beş yaşında şiir söylemeye başlamıştır. Son zamanlarda sazı terketmiştir. Aruz ve hece ile güzel şiirler yazabilen bu âşık Karaman’da fakirhâne bir hayat geçirmektedir. Bu destanlar kendisininindir.”²⁹

“Kitabımızın tab’ı esnasında (1926), Gufrânî’nin vefât ettiğini teessüfle haber aldık. Gufrânî son devrin yetiştirdiği saz şâirlerinin iyilerindendi. Tevellüd tarihi 1280 olduğuna göre, altmış iki senelik ömür süren bu âşık yaşadığı müddetçe daima fakr u sefâlet çekmiş ve yine aynı vaziyette hayâta vedâ eylemiştir.”³⁰

Burada, “... kim bilir”, “... olur mu ya” (atasözü destanı) redifli destanları ile “... keme/... gama” kafiyeli destanı yer almaktadır.³¹

²⁸ Hasan Duman, *İstanbul Kütüphanelerinde Arap Harfli Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu/1828-1928*, İstanbul 1986, 22; *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu/1. cilt*, Ankara 1987, 13.

²⁹ *Konya Vilâyeti Halkıyyât...*, 79.

³⁰ age, 326.

³¹ age, 79-84.

Sadettin Nüzhet'in ertesesi yıl kendi adına yayımladığı *Halk Şairleri* adlı eserinin "Gufrânî" maddesi, Mehmed Ferid ile yazdıklarına göre bazı eklemelerle hazırlanmıştır. Bu bilgileri şöyle gösterebiliriz:

"... Tahsili ibtidâ derecededir."

"... Vefâtı 1339 senesi Ağustosunun bidâyetindedir."

"... Mutasavvifâne şiirlerindeki muvaffakiyeti takdîre şâyan derecede yüksektir."³²

Burada ortak imzalı eserdeki şiirlerden, "... kim bilir ve "... olur mu ya" redifli olanlardan başka, farklı olarak, "... yetişti", "... bakın" ve "... olduk şimdi" redifli destanlara yer verilmiştir.³³

Daha sonraki yıllarda da Gufrânî'ye birkaç defa eğilen Sayın Mehmet Önder, onun eğitimiyle ilgili olarak 36 yıl arayla şöyle demektedir:

"...Gufrânî, Başkışla'da okuyup yazacak kadar mektep gördükten sonra, çiftçilikle meşgul olmaya başlamış..."

"1949 yılında şairin doğduğu Başkışla kasabasında ve yerleştiği Karaman'da tarafımızdan yapılan araştırmalarda Gufrânî'nin çocukken Başkışla'da medreseye devam ettiği, daha sonra tahsilini Karaman'daki Hacı İshak Medresesi'nde sürdürdüğü..."³⁴

³² Sadettin Nüzhet [Ergun], *Halk Şairleri/Birinci Kitap*, İstanbul 1927, 82.

³³ age, 82-92.

³⁴ Mehmet Önder, "Saz Şairleri: Karamanlı Gufrânî", *Türk Folklor Araştırmaları*", 2 (28), Ekim 1951, 438; "Halk Ozanı Karaman'lı...", 298.

Bazı araştırıcılar ise eğitimi konusunda daha farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Emir Kalkan, Gufrânî'nin iki yıl eğitim gördüğünü herhangi bir kaynak belirtmeksizin kaydeder.³⁵

Sayın Gülcan da, eserine yazdığı kısa hayat hikâyesinde aşığımızın köy okuluna devam ettiğini yazıyor. Ona göre Durmuş Ali çok zeki bir ğrenci olup okulun tek ğretmeni onu detaya yardımcısı gibi çalıştırmıştır. Daha sonra Karaman'a gelen Ali, Hacı İşhak Medresesine başlamıştır. Onun buradaki eğitimi kaç yıl sürdü veya herhangi bir diploma alabildi mi, bilemiyoruz³⁶ Ayrıca bu medreseye gittiğine dair kaynak nedir, onu da bilemiyoruz.

On beş yaşında şairliğe başlayan Durmuş Ali'ye mahlsını kimin verdiğini de bilemiyoruz. Aşağıda, EK-2'de adı geçen Mustafa Rıfkı'nın rolünü aramak gerekecektir. İki ayrı bade içme hikâyesi anlatılırsa da hiç birinde bu konuya dokunulmamıştır.

Gufrânî dört defa evlenmiştir. Bazı tedirginlikleri sebebiyle Başkışla'dan ayrılıp Karaman'a yerleşmiştir. Kaç çocuğu olduğunu bilemiyoruz. EK-2'de adı geçen Hatice Yüksel tek çocuğu olabilir mi? 1926 yılında Karaman'da vefat etmiştir.³⁷

lm 1339 Ağustosunun başlangıcında olmakla birlikte³⁸ Sayın Gülcan, "... Eylül ayı içinde" demektedir.³⁹ Yaşı konusunda

³⁵ Emir Kalkan, *XX. Yüzyıl Türk Halk şiri Antolojisi*, Ankara 1991, 91.

³⁶ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 6-7. Ancak Sayın Gülcan'ın, "İkinci nsz"de (s. 5), "Bir köy çocuğu ve ancak dinsel konularda 52 farzı öğrenecek kadar öğrenim yapan..." şeklindeki görüşüne katılmamız mümkün değildir.

³⁷ *Konya Vilâyeti Halkıyyât...*, 326. "Halk şairleri...", 82; *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 7. Pek çok kaynak bu tarihi vermektedir.

³⁸ *Halk şairleri...*, 82; Ferid Uğur, "Gufrânî", *Konya*, 1 (2), İkteşrin 1936, 118; "Saz şairleri...", 438, vb.

³⁹ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 8.

hemen bütün kaynaklar “62” derken Ferit Uğur, Sadettin Nüzhet’le ortak hazırladıkları eserin “ilâveler” bölümünde, “... altmış iki senelik ömür süren...” demesine rağmen ayrı bir yazısında, “... elli dokuz yaşında olduğu halde öldü.” kaydını düşmüştür.⁴⁰ Doğum ve ölüm tarihleri ile yaşı konusundaki bazı notlarımızı da şöylece eklemek isteriz:

“1921’de 59 yaşında ölen Karamanlı Gufrânî...”⁴¹

Doğumu 1260/1844, ölümü 1921, yani 77 yıl yaşamış.⁴²

Âşığımızın bade içmesiyle ilgili olarak biri dışında bütün kaynaklar sükût etmektedir. Sayın Gülcan bu konuda iki ayrı tesbitte bulunmuştur. Bunlardan birincisi aşağıdaki gibidir.

“1879 yılında Durmuş Ali 15 yaşındadır. O yılın kış mevsiminde ... bir gece, akşamdan yağmaya başlayan kar, gece yarısına kadar devam etmiş, her taraf beyaz bir kar tabakasına bürünmüştü. Kar dindikten sonra hava sakinleşip berraklaşmıştı. Dolunay ışığı ile her tarafı kaplayan karın ağartısı ortalığı sabah zamanı gibi aydınlatmıştı.”

Durmuş Ali bir ara... uyanıyor, bakıyor, odanın içi aydınlık. Sabah oldu sanısı ile hemen kalkıp elbiselerini giyip okula koşuyor. Kapıyı açıp içeri girdiğinde öğretmenin mahfelinde (makamında) koca kavuklu üç hoca (görüyor). Hocalar Ali’ye yanlarına gelmesini işaret ediyorlar. Ali yanlarına yaklaşıyor. Hocalardan birisi diğerine, “Doldur, ver.” diyor. Bir diğeri de,

⁴⁰ “Gufrânî”, 118.

⁴¹ Fuad Köprülü, *Türk Saz Şairleri III (Antoloji) XIX-XX. Asırlar*, İstanbul 1940, 713. Ancak bu tarih Köprülü’nün faydalandığı iki kaynaktan birinde “1926” şeklinde yıl olarak, öbüründe, “1339 malî yılı Ağustosunun ilk günlerinde elli dokuz yaşında olduğu halde öldü.” şeklinde yıl ve yaş şeklinde verilmektedir.

⁴² Refik Ahmet Sevengil, *Çağımızın Halk Şairleri*, İstanbul 1967, 140.

“Çok doldurma, götüremez.” diyor. Ve yüzünü çevirerek, “Al evlat, Yaradan aşkına iç.” diyor.

“İşte bu suretle aşkın dolusu Ali’ye sunuluyor. Ali de edeple doluyu alıp biraz geri çekilerek, yarım arka dönüp doluyu içiyor. Ve boşalan bardağı hocalara vermek üzere yönünü hocalardan tarafına dönünce hocalardan kimseyi göremiyor meydanda.”

“İşte ne olduysa o gece olmuştu Ali’ye, o günden sonra bambaşka oluvermişti. O, kendisinden umulmadık vezinli, kafiyeli sözler söylemeye başlamıştı.”⁴³

Gufrânî’nin bade içmesiyle ilgili ikinci olay ilkinde göre daha sade olup aşağıdaki gibidir.

“Bir gece rüyasında, “Kalk oğul, mektep vakti geldi.” sesi ile uyanıyor ve hemen kalkıp mektebe gidiyor. Ama vaktin gece olduğunu anlıyorsa da eve dönmüyor. Bir köşede otururken uyuklamaya başlıyor. Ve bu uyku halinde iken (rüyasında) birkaç hoca kendine bir kadeh veriyorlar. Bu kadehin içindekini içiyor ve içerken de kadehteki şerbetten bir parçasını yere dökülmüş, tamamını içememiş.”⁴⁴

Gufrânî 1926 Ağustosunda vefat ettiğine göre, henüz inkılâplar tamamlanmamış idi. O, inkılâpların ancak bir bölümünü görebilmişti. Adını kimin koyduğunu kesin olarak bilemediğimiz, “İstiklâl Savaşı Destan”ında Atatürk’ten övgüyle söz etmektedir:

⁴³ *Karaman’lı Halk Ozanlarından...*, 6-7.

⁴⁴ *age*, 7.

Gazi Kemal Paşa Hazretlerine,
Aşk olsun kemâl-i izzetlerine,
Bu canın yüz suyu hürmetlerine
Bize Hak'tan lütf u ihsân yetiştî.⁴⁵

Kara sabanın terki, pulluğun gelişi bile Gufrânî için bir yeniliktir:

Pulluk icâd oldu, attık sabanı,
Kişi insânı bu yolda tanı.⁴⁶

Kıyafet inkılâbının o yıllarda ülkemizde bazı tatsız olaylara yol açtığını bilenlerimiz vardır. Atatürk'ün 1925'te Kastamonu'da ilân ettiği şapka inkılâbının Anadolu'daki izleri neler olmuştu? Gufrânî bu konudaki görüşlerini iki ayrı mısraında ortaya koymuştur.

.....
Şapka çıkarır mı dinden adamı?

.....
Dinden çıktım sanır çıkınca sarık.⁴⁷

Şiirlerinin çoğunluğunu destanları teşkil etmektedir. Bunlardan *Cihâd-ı Ekber Destanı* 43 hanedir. Namdar Rahmi Bey tarafından bastırılarak Gufrânî adına sattırılan bu destanda Birinci Dünya Savaşı, cephe gerisinden başlamak suretiyle adım adım anlatılmaktadır.

Destanlarının bazıları taşlama tarzındadır. Destanları arasında yer alan *Yaşnâme* 'si en uzunudur. 64 hanelik bu destanda doğum olayı

⁴⁵ age, 10.

⁴⁶ age, 15. İkinci mısra bir hece eksiktir.

⁴⁷ age, 15.

15. hanede gerçekleşmekte ve 125 yıllık ömür anlatıldıktan sonra 16 hane daha söylenmektedir.⁴⁸ Diğer destanları arasında *Evlilik Destanı*, *Kuşların Dilinden Destan*, *Lodos ile Poyraz Destanı*, *Ay ile Güneş Destanı*, Sayın Gülcan'ın "Taşlama" adını verdiği *Atasözleri Destanı* gibi pek çok örnek yer almaktadır.⁴⁹ Bütün bunlardan sonra Gufrânî'yi; Âşık Ömer, Bayburtlu Zihnî, Bayburtlu Celâlî, Kadırlılı Âşık Halil Karabulut gibi "Bir destan şairi" olarak kabul edebiliriz.

Koşmaları daha az olup pek az semaisi vardır. Yedi heceli mısralarla kurulu şiirleri de 15 hecelilerle kurulu olanlar gibi azdır. Hece ile yazdıklarında daha başarılıdır.

Sayın Gülcan'ın, "devriyye", "münacaat", "şikâyetnâme" gibi adlar verdiği şiirleri aslında anıldıkları türün örnekleri değildir. Hatta Sayın Gülcan bir semai'ye "koşma"⁵⁰ derken yedi heceli mısraları ikişer ikişer birleştirerek 14 heceli mısralar da tesbit etmiştir.⁵¹

Gufrânî'nin güzellerle de arası pek iyidir. Sayın Gülcan'ın yorumuna göre o, evli ve çocuk sahibi iken Başkışlalı bir güzele Aşık oluverir. Bu hal ona mısralar düzdürür; ancak o bu işin içinde başka şeyler aramaktadır. O, kendisine büyü yapıldığı görüşündedir; çünkü hiçbir şeyi tanımamaktadır.

Bilmem avsun oldu bana bayağı,
Tanımam derdimden sol ile sağı,
Size gider Gufrânî'nin ayağı,
Gönlü, gözü senden yana bilmem ki.⁵²

⁴⁸ age, 55-63.

⁴⁹ age, sırasıyla 51, 64, 70, 73 ve 29. sayfalardadır.

⁵⁰ age, 33-34.

⁵¹ age, 63-64.

⁵² age, 37-38.

Onun âşık olduğu kız bu şiirinde, “âğasının esmeri” diye adlandırdığı güzel midir, yoksa başkası mıdır, bilinmez. Âşığımız, bir başka şiirindeki güzeli de şu mısralarla dile getirir:

Nerde görsem beni Mecnûn edersin,
Seni uzun boylu, gür saçlı seni.
Gider il yanında beni kesersin,
Seni ok kirpikli, yay kaşlı seni.

.....

Seni urgan gibi kara saçlı seni.

.....

Seni nergiz gözlü, gül başlı seni.

.....

Seni dar alımlı, gür saçlı seni.⁵³

Gufrânî'nin mısralarında atasözlerinde, deyimlere ve mahallî söyleyişlere de sık sık yer verildiği görülmektedir. Yukarıda sözünü ettiğimiz destandaki bazı az bilinen atasözlerimizi hatırlatmak isteriz.

.....

Attan ileriye koşmaz tazıya,
Atlastan tokalı çul olur mu ya?

.....

Sonradan görmüşe ne kız ver, ne al,
Osurgan lâlesi gül olur mu ya?

⁵³ age, 57.

.....
Oğradığın çayın köprüsün ara,
Bilmediğin suya dal olur mu ya?

.....
Kaynağa gelmeyen madensiz demir,
Haddeye çekilir tel olur mu ya?⁵⁴

Biraz önce, bir güzelin tanımıyla ilgili olarak verdiğimiz mısraların ilk hanesi başka özellikleri de taşımaktadır. Orada, bir yandan bölge ağzında, “birisinin arkasından konuşmak, dedikodusunu yapmak” anlamlarına gelen “kesmek” fiili yer almakta, öbür yandan da Mecnûn vesilesiyle ünlü hikâyeye kahramanlarına telmihte bulunmaktadır.

O, bir araştırmacımızın dediğine göre, saz ve söz ustası olduktan bir müddet sonra, “Konya’da, âşıkların uğrağı olan “Sulu Kahve”den bir “davetnâme” almış, heybesini sırtına vurarak Konya’ya gitmiştir. Sulu Kahve’de Silleli Âşık Figânî, Konyalı Âşık Cevrî ile karşılıklı atışmalar yapmış, onlarla dost olmuştur. Bu seyahat onun şiiriyyet kudretini artırmış...tır.”⁵⁵ Ancak bu konuda elimizde belge yoktur. Figânî’nin de 1280 doğumlu olması karşılaşma ihtimallerini kuvvetlendirmektedir.

Gufrânî hakkında daha fazla konuşmak mümkün ise de verdiklerimizle yetinmek istiyoruz. Buraya kadar parça parça verdiğimiz şiirlerden vaz geçerek birkaç şiiriyle, uzunca olan bazı şiirlerinden bölümler vermek istiyoruz.

⁵⁴ age, 29-31.

⁵⁵ “Saz Şairleri..., 438.

KUŞLARIN DİLİNDEN DESTAN

Her kuşu Hak yaratır,
İş bu cihan içinde
Cümle onu zikreder
Küllü zaman içinde

Turaç ider ya Hannân,
Ördek ider ya Mennân,
Kaz çağırır ya Sübhân
Âb-1 devrân içinde

Ankud ider ya Allah
Çaylak ider Kul(hu)vallah,
Turna ider illahlah
Ahır zaman içinde.

Kartal ider ya Rahmân,
Yer gök hükmüne fermân,
Bizi mahrûm eyleme
Yarın cennet içindé.

Tuti ider gülmedim,
Suçum nedir bilmedim,
Uçup cevlân kılmadım
Kaldım kafes içinde.

Bülbül ider şakırım,
Bin bir ismin okurum,
Yıldı uç gün deliyim,
Gül gülistan içinde.

Kumru ider nideyim,
Dost ile ben gideyim,
Allah'ı zikr ideyim,
Bağ u bostan içinde.

Leylek der ki ya Settâr,
Senden gayri kimim var,
Yavrularım sen sakla
Yazı yaban içinde.

Serçe ider ya Kerîm,
Ebâbil ider ya Rahîm,
Üğü der ki "Hû" derim,
Ulu dağlar içinde.

Karga ider ya aziz,
İşimiz eyle temiz,
Ya Rab sen ver rızkımız,
Yazı yaban içinde.

Tavşancıl der uçarım,
Deniz derya geçerim,
Nice kanlar içerim,
Fâni dünya içinde.

Doğan ider dutarlar,
Tesbihim yanıldılar,
Derde girifdâr ederler,
Bağ u bostan içinde.

Tavus der ki gideyim
Çiftimi terk edeyim,
Allah'ı zikr edeyim
Deste gülün içinde.

“Kul ya” okur kırlangıç,
Çiftimi terk edeyim,
Allah'ı zikr edeyim
Deste gülün içinde.

Karakuş der ki ben kuşum,
Cümlesine ben başım,
Übübük der ki ben çavuşum,
Cümle kuşlar içinde.

Horaz Hak müezzindir,
Seherler temcididir,
Der ki Gaffar ya kayyum
Öleyim duâ içinde.

Tavuk Tanrı'sın bilir,
Allah'a şükür kılır,
Gâfiller yatar kalur,
Her sabah namâzında.

Gufrânî bildi halinden,
Söyledi kuşlar dilinden,
Kuşlar medhin ider
İş bu cihân içinde.⁵⁶

⁵⁶ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 64-65. Hanelerin kafiye düzeni bazan üçüncü mısralarda tutmamaktadır.

KAYACIK KÖYÜ VE ÖĞRETMENİ

Karapınar'ın Kayacık köyüne yolu düşen Gufrânî, öğretmen Mustafa Nâdir'in yaptıklarına hayran kalır ve bu şiiri söyler.

Seyahatta mektepleri görmüştüm,
Kayacık ahvâli hoş geldi bana.
Nazar-ı dikkatim celp etti benim.
Mekâtip sınıfında baş geldi bana.

Muallim efendi verdi kumanda,
Talebe vaziyet düzdü o anda,
Bu hayret-i mucib iş bu zamanda,
Bilmem hayâl, bilmem düş geldi bana.

Âferin doğrusu ehliyetine,
Talebesiyle ünsiyyetine,
Gevşeklik almıyor hiç niyyetine
Vazifede aynı kuş gibi geldi bana.

Mustafa Nâdir'dir ism-i âlisi,
Hoşnuttur bu nahiye, hem ahâlisi
Kadrini takdîr ediyor ahâlisi,
Böyle erbâb yüzde beş geldi bana.

Tebrîk ederim ki ne desem değer
Çok nüfus götürmez mevki meğer,
Mektep alsa her gün başıma ağar,
Başkasının eli boş geldi bana.

Levha hattıyla mektep donanmış,
Haritalar sağı solu kuşatmış,
Talebesi güzel şarkı öğrenmiş,
Ağladım, gözümden yaş geldi bana.

Kâffesinden makbûl tuttum burayı,
Değer bu efendi altmış lirayı
Gufrânî seyretti şehr ü kuvvayı,
Hatırıma ne ekmek, aş geldi bana⁵⁷

AY İLE GÜNEŞ DESTANI

26 haneden meydana gelen bu uzun destanın baş ve son tarafından birkaç haneyi alıyoruz. Bu konuda Bayburtlu Celâlî'nin de (1850-1915) bir destanı olduğunu hatırlatmak isteriz.⁵⁸

Dinleyin şems ile mâhın cengini,
Duyulsun destânı insan içinde.
İbret al kardaşım duy âhengini,
Okur âyât-ı Kur'an içinde.

Der ki güneş: Ben doğarım sabahtan,
İnip çıkarım ol âli rahtan,
Mevlâm ayırmasın beni bu câhdan,
Yok ben gibi kevn ü mekân içinde.

⁵⁷ age, 68-69.

⁵⁸ Hikmet Dizdaroğlu, "Sümmânî-Celâlî Karşılaşması ve Ay-Gün Destanı", *Fikirler*, (268-269), 30 Nisan 1944, 2-4. Burada Celâlî güneş'in, Sümmânî ay'ın ağzından konuşturuluyor. Mahmut Kemal Yanbeğ, *Bayburtlu Celâlî/Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1963, 39-42; (22 hane); Salim Haşlak, *Halk Ozanı Bayburtlu Celâlî*, Ankara 1963, 50-53 (20 hane).

Mâh der ki: Görünür gece ol bedir,
Bizi Yaradan'dan böyledir emir,
Hem bende mevcuttur Leyle-i Kadir,
Yeter iş bu delil, bürhan içinde.

Ay ile gün mücâdele eyledi,
Barışıp gün mâha eksik söyledi,
Gufrânî bu sözleri tahrîr eyledi,
Çok lezizdir bâki destân içinde.⁵⁹

Kenzî ile Gufrânî'nin şiirlerinden tesbit edilebilenler, Karaman'ın yorulmak bilmez evladı D.Ali Gülcan tarafından iki defa yayımlanmıştır: 1968, 1990 (?). Bugüne kadar yapılan çalışmaların çoğunluğunu Gufrânî ile ilgili olanlar teşkil etmektedir.

Gelecekte mutlaka kurulacağına inandığımız Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi'nin ilgili bölümlerinde, öncelikle bu iki âşığımızı ele alacak çalışmaların yapılacağına inanıyorum. Biz, çalışacak olan gençlerimize yardımcı olacağımızı şimdiden va'd ediyoruz. Öldüğünde Elmedin Kabristanı'na gömülen⁶⁰ Gufrânî'ye de en azından bir anıt mezarı yapılması için Kültür Bakanlığı nezdinde teşebbüse geçilmelidir.

⁵⁹ *Karaman'lı Halk Ozanlarından...*, 72-73.

⁶⁰ Selçuk Es, "Âşık Karamanlı Gufrânî ve Bütün Eserleri", *Çağrı*, 18 (1749, Haziran 1974), 12.

BİBLİYOGRAFYA

Kenzî ve Gufrânî ile ilgili olarak tesbit edebildiğimiz kaynaklar aşağıda verilmiştir. Ulaşılamayan bazı kaynakların olduğu da unutulmamalıdır. Amacımız, ileride bu konuda çalışacak olanlara derli toplu bir liste sunmaktır.

A. Her İki Âşığımızdan da Söz Eden Kaynaklar:

Sadettin Nüzhet [Ergun]-Mehmed Ferid [Uğur], *Konya Vilâyeti Halkıyyât ve Harsıyyât-ı*, Konya 1926. Kenzî: 336, Gufrânî: 79-84.

D.Ali GÜLCAN, *Karamanlı Halk Ozanlarından Gufrânî ve Kenzî*, Konya 1968, (2. B, Karaman 1990?).

Celâleddin KİŞMİR, "Gufrânî ve Kenzî", *Yeni Konya*, 22 Mayıs 1968. Sayın Gülcân'ın kitabının tanıtımıdır.

Mehmet ÖNDER, "Karamanlı Şairler", *Yeni Konya*, 30 Mart 1950.

B. Âşık Kenzî'den Söz Eden Kaynaklar:

Mustafa ATAMAN, "Karamanlı Âşık Kenzî ve Muamma", *Türk Folklor Araştırmaları*, 16 (307), Şubat 1975, 7222.

D. Ali GÜLCAN, *Geçmiş Yılların Büyükleri ve Şairleri*, Karaman 1989 (?), Kenzî: 196-197.

İbrahim Aczi KENDİ, *Konyalı Âşık Şem'i Konuşuyor*, Konya 1951, 81-97. İki aşığın muamma sormaları anlatılıyor.

Celâleddin KİŞMİR, "Karamanlı Kenzî", *Yeni Konya*, 13 Ocak 1968.

Celâleddin KİŞMİR, "Karamanlı Kenzî ve Destanı", *Yeni Konya*, 19 Ocak 1971.

C. Âşık Gufrânî'den Söz Eden Kaynaklar:

- Naim ALKAN, *Türk Halk Edebiyatı*. Ankara 1993, 258-259.
- Ethem Rıza BİRCAN, "Âşık Gufrânî ve Mustafa Rıfkı", *Yeni Konya*, 2-6 Ekim 1972.
- Müjgân CUNBUR, *Başakların Sesi*, Ankara 1968, 308-310.
- Dehri DİLÇİN, *Edebiyatımızda Atasözleri I*, İstanbul 1945, 104-107.
- Sadettin Nüzhet [ERGUN], *Halk Şairleri/Birinci Kitap*, İstanbul 1927, 82-92.
- Selçuk ES, "Âşık Karamanlı Gufrânî ve Gufrânî'nin Harb-i Umumî Destanı", *Yeni Konya*, 2-3 Nisan 1962.
- Selçuk ES, "Karamanlı Âşık Gufrânî ve bir Destanı", *türk Folklor Araştırmaları*, 8 (164), Mart 1963, 3013-3015.
- Selçuk ES, "Gufrânî", *Büyük Konya Ansiklopedisi* *Yeni Konya*, 9-10 Ocak 1970.
- Selçuk ES, "Karamanlı Gufrânî ve Bütün Eserleri", *Çağrı*, 18 (197), Haziran 1974, 11-15; II, 18 (198), Temmuz 1974, 15-17; III, 19 (201), Ekim 1974, 26-27; IV, 19 (202), Kasım 1974, 25-28; V, 19 (203), Aralık 1974, 23-26.
- D.Ali GÜLCAN, *Âşık Gufrânî*, *Çağrı*, 14 (141), Ekim 1969, 22-24.
- Emir KALKAN, *XX. Yüzyıl Türk Halk Şiiri Antolojisi*, Ankara 1991, 91-93.
- Namdar Rahmi KARATAY, "Halk Sanat ve Edebiyatına Dair Düşünceler", *Konya*, 1 (1), Eylül 1936, 55-59.
- Fuad KÖPRÜLÜ, *Türk Saz Şairleri III (Antoloji) XIX-XX. Asırlar*, İstanbul 1940, 713, 716, 761-762.
- Tahir KUTSİ, *Türk Halk Şairi*, İstanbul 1975, 101-102.
- Mehmet ÖNDER, "Karamanlı Gufrânî ve Bir Destanı", *Karaman*, 11 Kasım 1949.

Mehmet ÖNDER, “Saz Şairleri: Karmanlı Gufrânî”, *Türk Folklor Araştırmaları*, 2 (28), Ekim, 1951, 438.

Mehmet ÖNDER, “Halk Ozanı Karamanlı Gufrânî ve Bir ‘Devriye’si”, *III.Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri/7-9 Mayıs 1987 Eskişehir*, Eskişehir 1989, 297-300.

Mehmet ÖNDER, “Karamanlı Gufrânî’den Bir Devriye”, *Türk Edebiyatı*, 165, Temmuz 1987, 25-26.

Cahit ÖZTELLİ, “Gufrânî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 3, İstanbul 1978, 376.

Saim SAKAOĞLU, “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dili-Türk Şiiri Özel Sayısı III/Halk Şiiri*, 57 (445-450), Ocak-Haziran 1989, 231.

Saim SAKAOĞLU, “Türk Saz Şiiri”, *Türk Dünyası El Kitabı-Üçüncü Cilt/Edebiyat*, Ankara 1992, 301-302.

Refik Ahmet SEVENGİL, *Çağımızın Halk Şairleri*, İstanbul 1967, 140-142.

Ferit UĞUR, “Gufrânî”, *Konya*, 1 (2), İlkteşrin 1936, 118-120.

Mehmet YAVRU, “Karamanlı Gufrânî”, *Çağrı*, 12 (122), Mart 1968, 19-20.

Yusuf Ziya, *Halk Edebiyatı Antolojisi*, İstanbul 1933, 67-68.

E K – 1

Namdar Rahmi Karatay bir mecliste ilk defa işittiği Bayburtlu Zihnî’nin ünlü ağıt-koşmasından söz ettikten sonra, konuyla ilgili olarak şu uzun notu düşmüştür. Gufrânî’yle olan ilgisinden dolayı aynen alıyoruz.

Vakıa daha evvelce, hatta çocukluğumdan beri -her Türk çocuğu gibi- kendimde halk şairlerine, destanlara karşı bir meyil duyardım. Fakat onlara nasıl kıymet verileceği hakkında bir bilgimiz yoktu. Umumî harbin seferberlik devresinde Konya’nın İrfaniye Çarşısı adını verdikleri sıra dükkânların

köşesinde bir kahvehâne vardı. Bir gece arkadaşım Yalvaçlı Rağıp'la orada otururken kapıdan içeriye ihtiyar abanî sarıklı, gözlerine su enmiş, bal rengi cübbeli bir adam girdi. Destan okumak için izin alarak bir sandalyeye oturdu ve ellerini dizlerine koyarak uzun bir seferberlik destanı okudu:

Allah izin verdi, erdik bugüne,
Padişah'tan emr ü fermân yürüdü.
Her can yetişemez böyle düğüne.
Bu devlete lâayık olan yürüdü.

diye başlayan ve içinde,
Cihâd-ı ekber bu, sarsıldı cihân,
Temelinden çarh-ı gerdûn yürüdü.

Nice yüz bin bakar, milyonla ganem,
Meleşerek bilâ-çoban yürüdü.

gibi hâlâ hafızamda yer etmiş parçaları bulunan bu destan teknik itibariyle çok kuvvetli ve ifade itibariyle çok samimî idi. İstanbul'da sahafların ara sıra çıkardıkları ve uydurma destanlara benzemiyordu. Destan bittikten sonra şair parsasını topladı, gitti. Ertesi gün biz kendisini Babalık Matbaasına çağırarak destanını bastırırız dedik. Bu sırada koca bir bakkal defterinde kargacık burgacık yazılarla yazılmış parçalarını gözden geçirdik. Deftere geçirilmemiş olan kuvvetli ve değerli bazı hicviyelerini de kendisinden dinledik. Bu adam Meşrutiyet'in ilk senelerinde Konya'da Maşrık-ı İrfân Matbaası'nda yazılarını bir kitap halinde bastırarak istemiş! Ben üç dört büyük formasını gördüm. Orda zamanın vakıalarına dair değerli destanlar olduğu gibi Rıza Tevfik'in

bize kendi malı olarak sunduğu satirik, mizahî, humoristique parçaların bazılarına da rast geldim:

Böyle bir uğursuz sersem katıra,
Karpuz kabuğundan nal olur mu ya!..

gibi.

İkmâl edilip edilmediğini bilmediğim bu kitabın üzerinde:

Vilâyetim Konya, rabtım Karaman,
Mevlidim Başkışla bulunmuş vatan

diye başlayan bir kıta ile şair kendisini takdim ediyor ve mahlasının Gufrânî olduğunu söylüyor.

İstiklâl Savaşı yıllarında Ankara'da çıkan Anavatan dergisinde hakkında bir yazı yazmışım. Bundan sonra Maarif Vekâletinin buyruğuyla ve o zaman Maarif Müdürü olan bay Feridun delâletiyle şairin defterini yeniden eleyerek bir monoğrafi meydana getirmiş ve Vekâlete göndermişim. Defterde bozuk aruzla yazılmış gazel ve semailer olduğu gibi düzgün ve kuvvetli hece ile tasavvufî ve lirik parçalar da vardı. Şimdi bende iki hicviyesiyle basılmış olan seferberlik destanı vardır.

(Namdar Rahmi Karatay, "Halk San'at ve Edebiyatına Dair Düşünceler", *Konya*, 1 (2), Eylül 1936, 58.)

E K – 2

Gufrânî'nin köyüne yakın olan Damlapınar köyünden Mustafa Rıfkı, âşığımızın yetişme çağlarındaki arkadaşlarındandı. Onun torunu Ethem Rıza Bircan, hem dedesinin ve arkadaşını, hem de âşığımızın kızı Hatice Yüksel'i anlatan bir yazı serisi kaleme almıştır. Bir mahallî gazetenin sayfalarına habsedilen bu yazının ilgili bölümlerini öneminden dolayı buraya alıyoruz.

Her ikisi de Karaman'ın Kızılkaya bucağına bağlı Başkışla ve Damlapınar (Manyan) köylerindedir. Âşık Gufrânî'den on beş yaş daha büyük olan Mustafa Rıfkı, mülâzım (teğmen) rütbesiyle yaptığı on yıl süren askerliğinin aşağı yukarı tamamına yakını Beyrut'ta geçirmiş, bu büyük kültür merkezinde tahsilini daha da ilerletmiştir. Bu dönemden sonra gene doğup büyüdüğü köyü Damlapınar'a dönen M.Rıfkı, ömrünün sonuna kadar burada bağ ve bahçeler yetiştirmiş, geniş bilgisiyle çevresindeki insanları aydınlatmaya çalışmıştır. 1919 yılında 70 yaşında iken vefat eden M.Rıfkı, atalarının yanına, köyünün toprağına verilmiştir. Ve bu topraklar üzerinde; onun unutulmayan şiirleri, ilahileri, kasideleri söylenmekte; onun hakkında sayısız menkıbeler anlatılmaktadır.

Mustafa Rıfkı'nın olgunluk döneminde genç bir âşık sesini duyurmaya başlamıştır. Bu, Durmuş Ali adındaki Âşık Gufrânî'dir. M.Rıfkı ondaki cevheri görmüş, onun yetişmesine emek vermiştir. Gufrânî'nin deyişlerini, aruz ve hece vezniyle yazmasında M.Rıfkı'nın etkisi büyük olmuştur. Bu gerçek, Gufrânî'nin deyişlerinde de görülmektedir. Gufrânî'nin ihtiyar kızı Hatice Yüksel de bu konuda; “Babam, M.Rıfkı'dan çok şeyler öğrenmiştir. Çünkü o, babam gibi âşık değil, çok bilgili

bir şair kişiydi. Köylerimizin yakınlığı dolayısıyla âşık babam, M.Rıfki'nın yanına çok sık gider gelir ve onu çok sayardı." diye belirtmektedir.

Geçenlerde, yaşı 75'i aşmış olan ihtiyar Hatice Yüksel nineyi ziyarete gittiğimde, onun iki senedir yatağından kalkamadığını, yoksul ve perişanlık içinde olduğunu görünce içim burkuldu. Acı gerçek bu, o büyük Âşık Gufrânî'nin kızı, ihtiyar yaşında böylesine muhtaç durumda mı kalmalıydı? Bir âşık kızı olarak;

Fânidir bu dünyanın sonu fâni,
Gitti âşık babam Gufrânî
Yetmiş beş yaşında sefil kaldık gayri,
Arayan hanî, soran hanî?

mısralarıyla bu acı durumunu dile getirdi. Hatice Yüksel nineye M. Rıfki'nın torunu olduğumu söyleyince, daha da içlendi: "Ah! o güzel günler hep geride kaldı." dedikten sonra uzun uzun konuştu, içini boşalttı. Aşağıdaki anıları kendisinden dinledim."

(Ethem Rıza Bircan, "Türkiye Âşıklar Bayramı Ardından/Âşık Gufrânî ve Mustafa Rıfki", *Yeni Konya*, 2 Ekim 1972. Yazının devamı 3, 4, 5 ve 6 Ekim tarihlerinde yayımlanmıştır.)

